

Oponetní posudek k disertační práci Jiřího Šebka

Political Nepotism

Nepotismus nesporně představuje aktuální, zajímavé, ale také metodologicky velmi náročné pole výzkumu. V předložené disertaci se autor rozhodl propojit tři roviny: empirický výzkum provedený na populaci konkrétní země (ČR) s rovinou, která zobecňuje výsledky tohoto výzkumu do obecné teoretické roviny a zároveň slouží jako výchozí bod či jako perspektiva, z níž je prováděna svérázná interpretace Rawlsovy Teorie spravedlnosti. To je zadání, které rozhodně nezaručovalo samozřejmý úspěch, přemostění tří řečených rovin je nutně riskantní a lze očekávat, že ani úspěšný výsledek nevyzní vždy zcela přesvědčivě. Jsem přesvědčen, že Jiřímu Šebkovi se riskantní volba vydařila a že přínosy originálního a inspirativního vhledu do problematiky zjevně převažují nad tím, co se mu nepodařilo vždy zcela přesvědčivě zvládnout. Následující připomínky nejsou proto míněny jako zásadní kritika, spíše jako podněty pro zvážení v další práci předkladatele disertace.

Postrádám striktní vymezení základního tématu práce. Na straně 30 stojí sice: „V této disertaci se jako politický nepotismus chápe takové chování, které ústí v poskytování výhod politikově příbuzenstvu prostřednictvím transferu znalostí a výhod podporujících následnictví v pracovních pozicích, protěžování příbuzenstva při zadávání veřejných zakázek a v dosazování příbuzných do mocenských pozic.“ (In this dissertation, political nepotism is considered to be a behaviour which results in providing benefits to politicians' kin via a transfer of knowledge and assets to aid occupational following, favouritism to kin in procuring goods and services on behalf of the public and in appointments of relatives to positions of power.), nicméně toto vymezení je zmíněno pouze příležitostně a samotné zpracování práce vychází jen někdy z této úzké definice nepotismu, jindy fakticky pracuje s každým jevem, který může svědčit o relativně výhodnější pozici příbuzných politiku (či dokonce šířeji příbuzných držitelů společensky výhodných pozic obecně) v přístupu k atraktivním osobním kariérám či jiným výhodám.

Tato neprojasněnost limitovala přínosnost první kapitoly. Diskuse o poměrně rozsáhlé kolekci literatury, která z různých perspektiv tematizuje a dokládá působení příbuzenských vztahů na přístup k privilegovaným pozicím a bohatství, má bez důsledně provedeného vlastního stanoviska disertace tendenci působit jako nahodilé referování. Po přečtení celé práce se sice ozřejmí, proč zde její autor kladl takový důraz na vykazání příbuzenské solidarita jako invarianty lidských dějin a proč akcentoval biologizující zdůvodnění tohoto fenoménu; ale právě tato setrvalá působivost příbuzenské solidarity zároveň nutně vyžaduje, aby se vůči ni jasně vymezil specifický pojem nepotismu. Má vůbec smysl pokoušet se tento pojem uplatnit vůči společností, jejichž společenská imaginace považovala původ jednotlivce z rodiny držitelů moci (v politickém případě) či funkcí v dané hierarchii (církve, řád, universita atd.) za přednost či přímo za nezbytnou kvalifikaci uchazeče?

Jestliže například Šebek opakovaně uvádí výzkum Caroly Lipp dokládající rozhodující vliv příbuzenských patricijských klanů při obsazování funkcí v Esslingenu v letech 1800-1850, není zřejmé, proč by Württemberské království se zřízením (a později psanou ústavou) preferujícím rodinný původ, mělo mít nějakou výpovědní hodnotu pro společnosti, které tuto preferenci potlačují morálními pravidly i zákony -- leda bychom pozoruhodnou charakteristiku Esslingenu (zřejmě tedy Württemberska, Esslingen už dávno nebyl svobodné město) jako „nejranější demokratického režimu ve střední Evropě“ (s. 98) nechápali jako pouhé fakticky sice neobhajitelné, ale při šíři záběru práce omluvitelné přehlédnutí.

Podobně by se slušelo shovívavě přehlédnout, když se expozice Sókratovy diskuse s Euthyfrónem jen místy překrývá s vyprávěním v Platónově dialogu (s. 4) anebo když se autor disertace fantasticky transformuje Camusův výrok o spravedlnosti a matce do absurdních tvrzení, že „Camus ... chtěl hájit svou matku před spravedlností boje pied-noirs.“ či dokonce že akcentoval „lásku ke své matce namísto povinnosti k vlasti.“ (s. 5 a 6). Vážnější problém představuje, zda lze tyto typy

morálních konfliktů vůbec zahrnout i velmi široké tematizace nepotismu, což se zvláště v Camusově případě děje opakovaně na exponovaných místech práce.

Šebek věnuje podstatnou část své práce specifické interpretaci Rawlsovy teorie. Nepovažuji za vhodné diskutovat tu či onu její část, účelem nebyl výklad Rawlse z pohledu dějin idejí či dějin politické filosofie, ale vytvoření pozadí pro interpretaci vlastního empirického výzkumu a pro vyhodnocení tohoto výzkumu v konfrontaci s určitými, z četby Rawlse vyvozenými tézemi. Metodologická ospravedlnitelnost této konfrontace by zasloužila obšírnější a hlubší zdůvodnění, než jakého se jí dostalo v disertaci, ale diskuse o tom přesahuje to, co by mělo být předmětem posuzování práce z hlediska její obhajoby. Postačí říci, že v této části textu autor zřetelně prokázal potřebnou odbornou připravenost a vzhled do problému.

Nejvážnější slabinu práce představuje podle mého přesvědčení volba metod „empirického výzkumu“ nepotismu v České republice. Aby výsledek tohoto výzkumu unesl zatížení tak silnou tezí, z jaké vycházejí úvahy v poslední části disertace – totiž: jsou -li výsledky výzkumu v rozporu s očekáváním, že politici v ČR budou zabraňovat předávání politických funkcí příbuzným, máme na vybranou: „buď je Rawlsova teorie zčásti špatná..., anebo český volební systém v podstatě vůbec neposkytuje spravedlnost“ (s. 131) – pak by tento výzkum musel prokázat, že dochází k jednání, které vede ke zvýhodňování blízkých příbuzných v přístupu k politické funkci. To ovšem přinejmenším vzhledem ke zkoumanému vzorku uplatnění isonomie příjmení jako jediného kritéria neumožňuje. Z následujících důvodů:

a) Z pěti zkoumané skupin nepatří ta největší mezi veřejné funkce a princip soukromých advokátních praxí spíše rodinné následovnictví očekává než odmítá; rozpor s Rawlsovým principem je zde otázkou poměrně odvážné interpretace a nelze říct, že by byl vyvolán zákony a pravidly politického systému; totéž v zásadě platí i další z pěti skupin charakterizované poloveřejnou funkcí notářů.

b) S výjimkou notářů vytvářejí sice zkoumané skupiny dost velké soubory, aby bylo obecně možné použít ty statistické postupy, s nimiž disertace pracuje. Jejich reliabilitu v širším smyslu ovšem snižují četné nejednoznačnosti. Dědičnost jmen je kulturní a opakovaná analogie s DNA, kterou Šebek uvádí, je zavádějící, isonomie proto např. nezohledňuje extramatrimonální potomstvo, provdané dcery, potomstvo sester atd.

c) Dokonce i tehdy, kdyby isonomie příjmení přesvědčivě prokazovala vyšší podíl pokrevně spřízněných mezi poslanci a senátory, neprokazuje ještě „poskytování výhod příbuzenstvu ze strany politiků“, které by tento stav zapříčinilo.

d) Vyšší isonomii příjmení mezi politiky, ale očekávatelně i v atraktivních profesích obecně, nezanedbatelnou mírou ovlivňují motivy, které nevyplývají z jednání zúčastněných aktérů a které není v liberální společnosti možné minimalizovat jinak než v průběhu několika generací: např. nerovnost vzdělanostní a sociální kapitálu výchozích rodin, zvláště předávání společenských dovedností a kontaktů. Romské dítě z Chánova bude mít statisticky -- a to i za předpokladu, že by společnost byla prospycena dobře fungujícími afirmativními aktivitami -- nižší než průměrnou šanci na dosažení pozice poslance či senátora. Motiv, který sice svědčí o přetrvávající sociální nespravedlnosti, jehož důsledky ale zároveň nepředstavují skandál z pohledu Rawlsovy Teorie spravedlnosti.

Jak již bylo řečeno, přes výše uvedené dílčí výhrady jsem přesvědčen, že práce splňuje požadavky standardně kladené na disertační práci. Doporučuji proto práci k obhajobě. Navrhuji klasifikaci prospěl.

v Praze dne 21. 5. 2015

Martin Profant